

NAZILLI’NİN KURTULUŞU VE İLETİŞİM DEĞERİ

Prof. Dr. Turan AKKOYUN

*Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi
Sinema Anabilim Dalı Başkanı; Ulusal ve Uluslararası Projeler Kurul Başkanı
Adnan Menderes Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü; Söke İşletme Fakültesi Dekanı
ORCID ID: 0000-0001-6391-3905*

GİRİŞ

Türkiye, takriben on yıldan beri yüz yıl evvelinde yaşanan hususlara dair dar ya da geniş katımlı akademik etkinlikler vesilesiyle hatırı sayılır miktarda bilimsel araştırma ortaya koymakta, kütüphaneleri zenginleştirmeye devam etmektedir. Araştırmaların mühim bir kısmı tarih bilimi merkezli olmasına karşılık multidisipliner ya da farklı bilim dalları adına eserler de ortaya konulmaktadır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından takip eden onu hem kamuoyuna duyuran, hem de bizzat yararlanan iletişim sektörünün akademik değerlendirmeleri de bunlardan birisidir. Osmanlı devletinin son zamanlarından itibaren yaygınlık kazanan telgraf haberleşmesi kadar matbuat da devlet yönetimine kitlesel açıdan kendini kabul ettirmiştir.

“Millî Mücadele, istiklal, bağımsızlık” ya da hangi adla dönem ele alınırsa alınsın en önemli kavram “yakın dönem kızıl elması” (Şahin 2017: 38-51) benzetmesiyle ifade edilen “Misak-ı Millî Kararları” (Öksüz 2017: 680-692) olmakta, “sadece mebusların değil Türk milletinin bir yemini” özelliğiyle Mustafa Kemal Paşa’nın ısrarla, sistemli ve programlı bir şekilde bu kararları kabul ettirme, uygulama çabası gözlemlenmektedir. “Misak-ı Milli” kararları; Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinin yani ulusal egemenliğe dayalı yeni Türk devletinin “bağımsızlık iletişim” metnidir.

Bireyler yaşanmışlarıyla toplumlaşır iken sevinçte, üzüntüde birlik ve beraberliği sağlayabildikleri takdirde milletleşirler. Bu basamakları çağdaş topluluklardan çok daha önce binlerce yıllık tecrübesiyle idrak etmiş Türk milleti, takriben on yıllık aralıksız cepheden cepheye bütün enerjisini yitirmesine, Mondros Ateşkes Antlaşmasının elini kolunu bağlamasına rağmen önce mahalli kurtuluş, ardından da Mustafa Kemal Paşa’nın birleştirici gücüyle milli bağımsızlığını dünyaya kabul ettirmiştir. Oysa “zamanın gözlemcileri ve habercileri Türkiye’nin kaybolduğunu” (Peters 1975: 194) dünya kamuoyuna aktarmakla meşguldüler. Ancak Türk milleti “zıtlıklarla iç içe geçen” (Selek 1987: 1/73) dört yıllık mücadele sonrasında bağımsızlık iletisini bütün dünyaya kabul ettirmiştir. Kısaca özetlenen bu merhalelerin genelden yerele birçok durakları, alt başlıkları bulunmaktadır. Araştırma konusu Nazilli, kurtuluşun yerel durağı, iletişim unsuru da bir alt başlığı olarak dikkat çekmektedir.

YOLÜSTÜ ve SIKLET NOKTASI

İzmir- Denizli Karayolu ve Demiryolu güzergahında bulunan, Adalar Denizi kıyılarında geçmişi antik devirlere kadar uzanan, Anadolu’nun en eski demiryolu üzerinde tren istasyonuna sahip, arazisi, coğrafi konumu, iklim koşulları, toprak yapısı, su kaynakları, güneyinden akan Menderes nehrinin varlığı ile Nazilli (Dikmen 1952) bir asır evvel de dikkat çeken yerleşim yeri olma özelliği yanında Milli Mücadele’nin en çetin günlerinde “Kuva-yı Milliye Merkezi” (Dayı 1998: 185) olarak muhafaza etmektedir. M. Şefik Aker, Refet Bele, Celal Bayar, Hacı Süleyman Efendi ve Ali Kemal Paşa gibi isimlerle iletişim belgelerinde, hatırat ve araştırmalarda sıkça anılmıştır. “Nazilli Cephesi” ibaresi havalıye yerleşmiştir. (Yapıcı 1995: 307).

gelmektedir. Milli Mücadele hareketine dair iletişim aktarım noktası Konya-Alaşehir hattında zaman zaman yer değiştiren 23. Fırka olmaktadır.

Döneme dair film ve dizilerin eksikliğinin böylesine bir araştırmada hatırlatılmasının kaçınılmazlığı ortadadır. Araştırma konusuna binaen Nazilli’de telgraf iletişimi, telgraflarla milli harekete davet, ahvalin doğrudan Kolordu’ya ve Büyük Millet Meclisine bildirilmesi, İstanbul ve Ecnebi memleketlerine telgraflar çekilmesi muhtemel sinema projelerine ilham kaynağı nitelikteki hazır başlıklardır.

Düzenli Orduya geçiş aşamasında Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe kuvvetleri üzerinden işgalci Yunanlıların teşebbüsleri TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa ve Hükümeti لازم gelen tedbirleriyle Türkler açısından sarsıcı olsa da nihayetinde geçersiz kılınmıştır.

Aydın Havalisinin önde gelen zeybek reisi Yörük Ali Efe “millî bir duruş” sergilerken Demirci Mehmet Efe’nin tutum ve davranışları Ankara’yı tedirgin etmiş, nihayetinde her hangi bir çatışma yaşanmadan zeybek milisleri tasfiye edilmiştir.

5 Eylül 1922 günü Nazilli’nin kurtuluşunda efeler ve zeybekler ile birlikte reisleri de düşman işgalinden kurtaran TBMM orduları yanında yer alan kahramanlar safında bulunmuşlardır. Yörenin sembolik kültürel unsurları bilhassa yakın geçmişteki bazı olumsuzları silip devleti ile birlikte yürüyüşünü sürdürmüşlerdir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Başkumandanlığında Kocatepe’den başlayıp, Dumlupınar’da düşmanı imha eden Türk Ordusu Adalar Denizi kıyılarındaki Kordon Boyuna uzanıp Hükümet Konağı’na Türk Bayrağının çekilmesi zaferin de simgesidir.

Kocatepe- Dumlupınar- Kordonboyu üçlemesi hareketin Afyonkarahisar – İzmir güzergahıyla sınırlı olduğu kanaati uyandırsa da işgal bölgesinin tamamında Türk Ordusu Başkumandanından aldığı emirle yürüyüşünü sürdürmüş, diğer güzergahları da birer birer işgalden kurtararak Adalar Denizi kıyılarında birleşmiştir.

Türk Ordusunun ileri hareketi Aydın sınırları içerisinde ilk önce 3 Eylül’de Buharkent’i kurtardı. Ardından sırasıyla 5 Eylül’de Kuyucak, Nazilli, Sultanhisar; 6 Eylül’de Söke, Köşk, Umurlu; 7 Eylül’de Aydın merkez, İncirliova, Germencik, Kuşadası işgalden temizlenip Adalar Denizi’ne doğru ilerlenmiştir.

Nazilli kurtulmuştur ancak Yukarı Nazilli’de sadece telgrafhane ayakta kalmıştır. Milli Mücadelenin el emekçileri diyebileceğimiz şahısların binası düşman yangınından etkilenmeyerek bağımsızlık iletişiminin sembolü halinde yükselmiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv

AÜ TİTE Arşivi

ATASE Arşivi

Araştırmalar

Akkoyun, T. 2015-2016. “Başkomutanlık Milli Parkı’nın Tarihi Temeli; Büyük Taarruz Sahası, Hazırlık, Başlaması ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi”, *Başkomutan Milli Parkı Bilirkişiliği Araştırma Raporu*, Afyonkarahisar-Kütahya-Ankara, 16 Kasım-29 Şubat: 1-12.

Güler, M. vd. 2015-2016. *Başkomutan Milli Parkı Bilirkişiliği Araştırma Sonuç Raporu*, Afyonkarahisar-Kütahya- Ankara, 16 Kasım-29 Şubat.

Filmler ve Klipler

30 Kuş (Yönetmen: Ekrem Aydın, 2016)
Çete Ayşe (Yönetmen: Ercüment Çavluer, 2012)
Babamın Islığı: Efe Kazım (Tasarım Aşamasında)
Kocatepe'den Doğan Güneş (Yönetmen: Hakan Yılmaz, 2006)
O Mübarek Bayrak (Seslendiren: Esat Kabaklı, 2018)

Sürelî Yayınlar ve Web Sayfaları

Afyon Kent Haber
Afyon Kurtuluş
Afyon Prestij
Afyon Zafer
Beldemiz
Belgi
Belleten
Haber (Afyon)
Hakimiyet-i Milliye
Hürriyet
Kocaeli
Kocatepe
Maya
Özgür Kocaeli
Şuhut Anayurt
Tarih ve Medeniyet
Türk Yurdu
Türkiye Günlüğü
Yeni Türkiye

Kitaplar, Makaleler, Bildiriler ve Filmler

Adivar, H. E. vd. 1980. *İzmir'den Bursa'ya*, Atlas Kitabevi Yay., İstanbul.
Ahmed 1928. *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, Ankara.
Akandere, O. 2007. "Aydın Kuva-yı Milliyesi ile Heyet-i Temsiliye Arasındaki İlişkiler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, nr. 39, Mayıs: 303-335.
Akkoyun, T. 1999. "XX. Asrın Başlarında Aydın Azınlıkları", *Tarih ve Medeniyet*, nr. 63, Haziran.
Akkoyun, T. 2015. *Afyonkarahisar Basın Tarihi*, Afyonkarahisar Belediyesi Yay., Afyonkarahisar.
Akkoyun, T. 1998. "Atatürk Devrinde Nazilli'nin Şekillenmesi ve Gelişmesi (1922-1938)", *Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı*, (Haz. Suat Akgül vd.), Ocak Yay., Ankara: 239-254.
Akkoyun, T. 2014. *Millî Mücadele'de Aydın Kuva-yı Milliyesi*, Kümbet Yay., Afyonkarahisar.
Akkoyun, T. 1993. "Millî Mücadele'de Nazilli Kongreleri ve Nazilli Heyet-i Milliyesi", *Türk Yurdu*, nr. 72, Ağustos: 34-39.
Akkoyun, T. 1997. *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., Afyon.
Akseki, H. N. 2011. *Başımızda Mustafa Kemal Paşa (Kocatepe'den Kordonboyu'na)*, İzmir.
Albayrak, M. 1998. *Millî Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.
Anılar 2003. "Efe Dedemizden Anılar", *Afyon Kurtuluş*, 26-27 Ağustos.
Azbay, N. 2021. *Meraklı Melahat'ın Kocatepe Yolculuğu*, Afyonkarahisar.
Başaran, M. 2007. "Nazilli Kongrelerinin Sivas Kongresi ile Birleşme Yolculuğu", *85. Yılında Nazilli Kongrelerinin Millî Mücadele Tarihi İçindeki Yeri ve Önemi*, Edt. Günver Güneş, Üçer Ofset, İstanbul: 79-85.
Çelebi, M. 1999. "Demirci Mehmet Efe'nin İki Mektubu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIV, nr. 1: 101-107.
Çelebi, M. 1998. "Millî Mücadele'de Türk İtalyan İlişkileri", *Belleten*, LXII, nr. 233: 157-206.
Çete Ayşe (Yönetmen: Ercüment Çavluer, 2012)
Çınar, Ö. 2022. "Şuhut'un İlkleri", *Şuhut Anayurt*, nr. 501, 28 Temmuz.
Coşar, Ö. S. *Millî Mücadele Basını*, şy., t.y..
Dayı, S. E. 2003. "Atatürk İlkeleri, Atatürk'ün Siyasi ve Askerî Kişiliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, nr. 55, Mart: 345-369.
Dayı, S. E. 1998. *Nazilli Kongreleri (1919-1920)*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum.
Dikmen, G. 1952. *Nazilli: Tarih ve Coğrafyası*, Hür Efe Matbaası, İzmir.
Efe 2018. "Efe Kazım'ın Hayatını Kızı Film Yapacak", *Özgür Kocaeli*, 30 Ocak.

- Efe 2019. "Babasının Hayatını Beyazperdeye Aktaracak", *Kocaeli*, 24 Ağustos.
- Emek 2014. "28 Yıllık Büyük Emek", *Afyon Prestij*, 22 Eylül.
- Erdaş, N. 1995. *Türk İstiklâl Harbi*, II, *Batı Cephesi*, 6/2, 1-31 Ağustos 1922, (Haz. N. Erdaş), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Güneş, G. 2022. "Kuva-yı Milliye'nin Tasfiyesi Düzenli Orduya Geçişten Büyük Taarruza Aydın Sancağı", *Türkiye Günlüğü*, nr. 150, Bahar: 42-61.
- Güneş, G. - Güneş, M. 2019. "Heyet-i Milliye'den Heyet-i Merkeziyeye Sivil Temelli Direniş", *Belgi*, nr. 18, Yaz: 1255-1280.
- Horton, G. 1953. *The Blight of Asia*, 2. Ed., New York.
- Okday, İ. 1937. *Afyon-Karahisar Gazeteleri*, Filibe.
- Öksüz, H. 2017. "Misak-ı Milli: Bir Reel Politik Yansıması", *Yeni Türkiye*, nr. 93, Ocak-Şubat: 680-692.
- Kili, S. 2007. *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- Massala, A. 1993. "İtalyan Basınında Mudanya Mütarekesi", *70. Yılında Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları Bildirileri*, Bursa: 83-95.
- Müfide Ferid, "Zafer", *Hakimiyet-i Milliye*, nr. 149, 3 Nisan 1337/1921.
- Önder, N. 1983. "Bayar'la Bir Sohbet", *Maya*, nr. 43: 27-28.
- Peters, R. 1975. *Batı Gözü ile Türk Tarihi*, (Trc. Razi Maner), İnkılap ve Aka Yay., İstanbul.
- Selek, S. 1987. *Anadolu İhtilali*, I, Kastaş Yay., İstanbul.
- Sınırlar 2016. "Başkomutan Tarihi Milli Parkı Sınırları Değişti", *Kocatepe*, 30 Aralık; "Başkomutanlık Milli Parkı", *Hürriyet*, 28 Aralık.
- Sökmensüer, C. (t.y.). *Milli Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi: Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir.
- Sultan 2022. "Efe Sultan Hakkında İki Çalışma", *Afyon Zafer*, 25 Temmuz.
- Şahin, E. 2017. "Yakın Dönem Türk Tarihi'nin Kızılması: Misak-ı Milli", *Yeni Türkiye*, nr. 93, Ocak-Şubat: 38-51.
- Usta, A. İ. 1991. *Dağlar Kartalı*, İstiklal Matbaası, İzmir.
- Ünalp, F. R. "Türk İstiklal Harbinde Batı Cephesinin Cesur Kanatları: Türk Tayyare Bölükleri", *Türkiye Günlüğü*, nr. 150, Bahar: 169-182.
- Yapıcı, M. 1995. *Beydağ: Balyambolu, Palaipolis*, Sembol Matbaacılık, İzmir Şubat.
- Yıldırım, A. C. 2017. "Girişimci, Gazeteci ve Eğitimci Bir Tarihi Şahsiyet: Afyonkarahisarlı Hacı Ali Bey", *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu 18-20 Mayıs 2017: Bildiri Tam Metinleri*, Alanya Alaeddin Keykubad Üniversitesi Yay., Alanya.
- Yılmaz, E. 1995. "Şuhut ve Hacı Veli Evi", *Beldemiz*, nr. 38, Ocak – Mart: 12.
- Yiğitbaşı, S. S. 1972. *Eğirdir Felekâbad Tarihi*, Çeltüt Matbaası, İstanbul.
- Zafer 2019. "Dumlupınar Zafer Sahasının Anlamlandırılması Projesi", *Afyon Kent Haber*, 8 Şubat.